

Klasik Türk Şiirinde Merkez ve Taşra

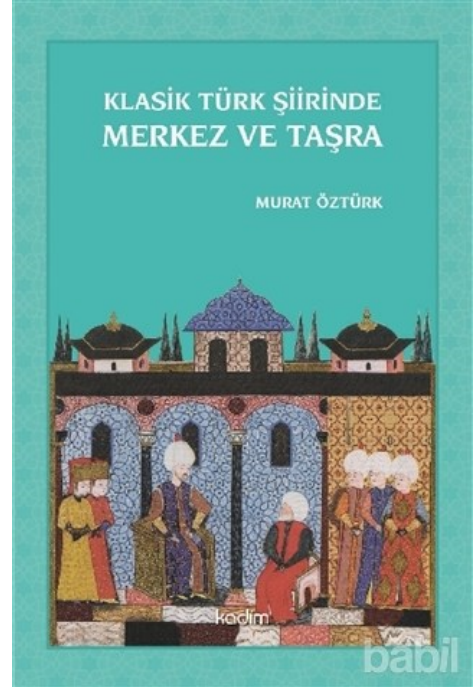
Murat Öztürk (2016) Klasik Türk Şiirinde Merkez Ve Taşra, Kadim Yayınları, İstanbul, 344 s. ISBN-13: 978-9759000752

Ahmet ÖNTÜRK*

Dede Korkut, Aralık 2016/11: 137-140

Öz

Osmanlı'da devletin merkezi konumundaki İstanbul (pay-i taht), her kesimden insanın ilgi odağı olmuştur. Başta şairler olmak üzere, pek çok meslek erbâbı ve sanatkâr merkeze yani pây-i tahta gelerek/gelmeyi umarak yaşam kalitesini ve refahını artırmayı istemiştir. Dış, dışarı anlamlarına gelen "taşra" ise, İstanbul dışında kalan yerleri tanımlamak için kullanılmış ve merkez ile çeşitli yönlerden farklılıklar göstermiştir. Taşra ile ilgili çok az olumlu yön belirtilirken, coğrafyanın merkezi daima "Allah'ın yeryüzündeki temsilcisi gibi algılanan padişah"ın yaşadığı yer yani İstanbul olmuştur. Klasik Türk Şiirinde Merkez ve Taşra isimli bu çalışmada, Yrd. Doç. Dr. Murat ÖZTÜRK Osmanlıda merkez ve taşra arasındaki münasebete "edebî" açıdan yaklaşarak Osmanlı şiirinde bu münasebetin yansımalarını ortaya koymuştur. 2016 yılında Kadim Yayınları'ndan çıkan kitap, uzunca bir giriş bölümünün haricinde beş ana başlıktan meydana gelmektedir.

Giriş

Zihniyetten Edebiyata Merkez ve Çevre: Bu bölümde merkezin (İstanbul'un) önemine değinilir. Taşranın (taşrada görev yapanların) hep merkezde olma arzusunda olduğu dile getirilir. Osmanlı Devletinin şekillenmesinin ya merkezden çevreye ya da çevreden merkeze doğru olduğu belirtilerek merkezin (İstanbul'un) her zaman önemli olduğu, taşradaki şair ve

* Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi.

yazarların merkeze özlem duyduğu, sadece Divan edebiyatı sanatçılarının değil aynı zamanda Tanzimat dönemi ve diğer dönemlerde de merkezin cazibe ve ilgi odağı olduğu ve taşrayı şekillendirdiği vurgulanmıştır.

Taşra (Çevre) Nedir, Neresidir?: Yazar bu bölümde taşra kelimesinin çeşitli tanımlarına yer verdikten sonra Divan edebiyatı şairlerinden örnekler vererek taşranın şairlere göre merkezin (İstanbul'un) dışında kalan kısım olduğunu yani şairler tarafından taşranın mahrumiyet yeri olarak algılandığını belirtir.

Şehrî ve Taşralı: Yazar, şehriyi (İstanbul'u) ve taşralıyı Divan edebiyatından bazı sanatçılarından örnek şiirlerle karşılaştırır. Şairlerin şehri'yi (şehirliyi) görgülü, okumuş ve bilgili, taşralıyı ise kaba ve görgüsüz olarak nitelendirmeleri dile getirilmiştir.

Klasik Edebiyat Metinlerinde Merkez ve Çevre: Sorun, Görünüm ve Mukayese: Yazar, bu bölümde Divan edebiyatının bazı sanatçılarından merkez'e (İstanbul'a) olan ilgilerini anlatır. Bu sanatçılara göre İstanbul diğer şehirlere göre merkez, diğer şehirlerin ise İstanbul'a göre taşra olduğunu dile getirir. Ama taşradaki Edirne, Halep ve Bursa gibi şehirlerin de çevrelere göre merkez konumunda olduğunu da altı çizilir. Ancak İstanbul'un her açıdan daha güzel olduğu vurgulanarak İstanbul ve taşranın görünümü mukayese edilir.

Ortak Kültürün Şekillenmesinde Medreseler ve Ortak Müfredat: Bu bölümde yazar medreselerin kültürü ve dili şekillendirmedeki etkisi üzerinde durarak Osmanlı Devleti döneminde okutulan bazı kitaplardan örnekler verir. Yazar burada sadece İstanbul medreselerinin değil aynı zamanda taşradaki medreselerin de ortak kültürü şekillendirmelerindeki rollerini belirtir.

1. MERKEZDEN TAŞRAYA BAKIŞ

Şehrînin taşralıya bakışının anlatıldığı bu bölüm, sekiz başlık halinde verilmiştir. Bu başlıklar sırasıyla şöyledir:

İstanbul Sevgilidir Taşra Rakip: Bu bölümde Koca Ragıp Paşa, Ahmet Paşa ve Bursalı Cinânî gibi şairlerden örnekler vererek taşranın bu şairlere göre sürgün yeri olduğunu dile getirilmiştir. İstanbul'un her divan şairi için en önemli kültür merkezi, taşranın ise şairler tarafından mahrumiyet yeri olduğu üzerinde durulmuştur. Bu bölümde şairlerin İstanbul'a olan özlemlerine de değinilmiştir.

Taşralı Türk: Cehalet, Kürk, Çarık, Ayran, Muşmula, Soğan ve Sarımsak: Yazar, Divan Edebiyatı şairlerinin taşralıyı ve Türkü yermesinden bahseder. Güvahî, Bahri Paşa ve Âşık Çelebi gibi şairlerin taşralıyı görgüsüz, kaba ve nezaketsiz olarak görmeleri anlatılır.

Taşralılar Makama Layık Değildir: Bu bölümde Gelibolulu Mustafa Ali, Atayî ve Sâlim gibi şairlerin şiirlerinden örnekler verilerek bu şairlerin devlet makamına şehri ve kültürlü insanların gelmesi gerektiğini fikri üzerinde durulmuştur. Yine şairlerin taşralıyı devletin herhangi bir makamına layık görmemeleri anlatılmıştır.

Zındıklara Karşı Merkezin Sesi Olarak Şair ve Şiir: Şairlerin merkezin (İstanbul'un) yanında yer aldıkları ve bazı mezheplerle alakalı eleştirilerinden bahsedilir. Sanatkârlar genellikle Sünnî karakter gösterip Şiiliği eleştirmişlerdir. Mevlevilik, Halvetilik ve Nakşibendilik, Osmanlı sanatçıları tarafından övülmüş, diğer oluşumlar ise sanatçıları tarafından daima eleştirilmiştir.

Kaçış Yeri Olarak Taşra: Yazar, kitabın bu kısmında Levnî, İhyâ ve Rûhî gibi bazı şairlerin İstanbul'u arzu duymamasını dile getirir. Şairlere göre İstanbul masraflı ve pahalı bir yerdir. Bu şairlerin taşrayı daha sakin ve huzurlu bulmaları anlatılmıştır.

Taşradan Realist Manzaralar ve Mîhnet Keşan: Bu bölümde İzzet Molla'nın Mîhnet Keşan adlı eserine yer verilmiştir. İzzet Molla Keşan'a sürgün giderken yolda karşılaştığı yerleri

bütün çıplaklığıyla anlatmıştır. Bunun dışında Esad Muhlis Paşa'nın taşrayla alakalı bazı realist şiirlerine de değinilmiştir.

Taşranın Dilberleri: Bu kısımda, taşranın güzellerinden bahsedilerek bazı şairlerin taşra güzellerini nasıl gördükleri anlatılır. Bazı şairlere göre taşralı güzellerin bazılarına göre ise İstanbul'lu güzellerin iyi olduğu dile getirilmiştir.

Dedikodunun Mekânı Taşra: Yazar bu bölümde taşranın dedikoduculuğuna yer verir.

2.TAŞRADAN MERKEZE BAKIŞ

Bu bölüm yedi kısma ayrılmıştır. Bunlar, *Merkezin Cazibesi*, *Merkezin Mahrumları*, *Taşrada İstanbul Özlemleri*, *İstanbul'a İlk Görüşte Hayranlık*, *Taşı Toprağı Altından Şehre Göçler*, *Şairin Huzur Vermez Mekânı: Taşra* ve *Sosyal Tenkit ve Taşra* adlı bölümlerdir.

Merkezin Cazibesi: Yazar, bu bölümde Latifi, Nâbî ve Nedîm gibi şairlerin İstanbul'a bakış yansıtmıştır. İstanbul'un vazgeçilmez olduğu üzerinde durulmuştur. İstanbul'un fethinden önce Şam, Kahire, Tebriz ve Semerkant gibi şehirlerin merkez konumunda olduğu ama İstanbul'un fethinden sonra İstanbul'un şairlerin nazarında vazgeçilmez olduğu dile getirilmiştir.

Merkezin Mahrumları: Bu bölümde taşrada yaşayan Fuzûlî, Mihrî Hatun, Lebîb ve Manisalı Birrî Dede gibi şairlerin İstanbul'a özlemleri anlatılır. Bu şairlere göre taşrada şairlere değer verilmemektedir.

Taşrada İstanbul Özlemleri: Daha önce İstanbul'da yaşamış Helâkî, Hayâlî Bey, Râmî ve Fehîm-i Kadîm gibi bazı şairlerin çeşitli sebeplerle İstanbul dışına çıkınca İstanbul'a nasıl özlem duydukları ve İstanbul'a kavuşma arzusunda oldukları anlatılmıştır.

İstanbul'a İlk Görüşte Hayranlık: Çeşitli sebeplerle İstanbul'a gelen şairlerin şaşkınlıkları ve İstanbul'a hayranlıkları anlatılır. Kimi şairlerin İstanbul'un güzellerine kiminin mimarisine, bazı şairlerinse İstanbul sofralarına hayran kalmaları dile getirilmiştir.

Taşı Toprağı Altından Şehre Göçler: Bu kısımda Osmanlı Devleti zamanında taşradan İstanbul'a yapılan göçlerden bahsedilir. Bu göçlerin İstanbul'un yapısını nasıl bozduğu anlatılmış ve göçleri durdurmak için çıkarılan fermanların göçlere engel olamamasına da değinilmiştir.

Şairin Huzur Vermez Mekânı: Taşra: Taşrada devlet görevinde bulunan Filibeli Avnî, Bursalı İsmail Belîğ gibi şairlerin taşradaki bürokratik işlerin çözülmemesinden yakınmaları anlatılır. Taşradaki şairlere göre merkezde bu tarz işleri çözmek daha kolaydır.

Sosyal Tenkit ve Taşra: Bu kısımda yazar, taşrada düzenin bozulduğunu, rüşvet ve adam kayırmanın yaygınlaştığını ve halkta bozulma olduğunu şairlerin şiirlerinden örnekler vererek dile getirmiştir. Bu bozulmaların merkezde daha az olduğu vurgulanmıştır. Böyle durumların yanı sıra eşkıyaların ve çetelerin taşrada hüküm sürdüğü, bazı devlet adamlarının da onlara uydukları anlatılmıştır. Şairlerin merkezden (padişahın) bu duruma bir çare bulmalarını istemeleri anlatılır.

3.TAŞRADAN TAŞRAYA BAKIŞ VE TAŞRA MEKÂNLARI

Bu bölüme şehrengizlerin özelliklerinden bahsederek başlayan yazar, şairlerin şehirleri anlatmak için bu türü kullanmaktan çok, farklı nazım şekillerini kullanmaya yöneldiklerini dile getirir. Özellikle kıt'a nazım şekli ile tarih düşürerek yapılan çeşme, köprü, cami gibi çeşitli mimari yapılardan bahsedilir. Şairlerin sadece kıt'a nazım şeklini kullanmadıkları belirtilerek diğer nazım şekilleriyle de gezip gördükleri yerler ve şehirler hakkında olumlu ve olumsuz bilgiler verdiklerine değinilmiştir.

4.TAŞRALININ DİLİ

Yazar, bu bölümü üç kısma ayırmıştır. Bunlar, *Türkçe: Şehrînin “Öteki” Dili, Taşra Diline Tenkitler ve Yenilik, Sadeleşme Arayışları ve Halk Diline Dönüş* bölümlerdir.

Türkçe: Şehrînin “Öteki” Dili: Bu kısımda şairlerin eser yazarken Türkçeye itibar etmemeleri, onu kaba ve işlenmemiş olarak görmeleri, bunun yerine Farsça ve Arapçaya önem vermeleri dile getirilmiştir. Sadece Osmanlı Devletinde değil diğer Türk devletlerinde de aynı durumun olduğu belirtilmiştir.

Taşra Diline Tenkitler: Ravzî, Bâdî ve Neylî gibi şairlerin ve Sâlim, Fatîm gibi tezkirecilerin taşralının dilini alt dil olarak görmeleri, Türkçeyi kaba ve işlenmemiş bir dil olarak görüp eleştirmelerinden bahsedilmiştir. Bu sanatkârlara göre taşranın dilinin edebi eser yazacak zariflikte olmadığı anlatılmıştır.

Yenilik, Sadeleşme Arayışları ve Halk Diline Dönüş: Bu kısımda 18. yüzyılda şairlerin dilde sadeleşmeye yöneldiklerinden bahsedilir. Lale Devri'nin getirdiği yeni anlayışlar anlatılır. Özellikle Nedîm'in ve Şeyh Galîb'in şarkı nazım şekliyle şiirler yazması dikkat çekicidir. Bu dönemde bazı divan şairlerinin halk edebiyatı şairlerini beğendikleri vurgulanır. Şairlerin halk edebiyatına yönelmelerini eleştiren tezkirecilerden de söz edilmiştir. Ancak Âşık Ömer ve Seyrânî gibi bazı halk edebiyatı şairlerinin taşra lisanını kaba bulmaları da bir tezat oluşturmuştur. Yazar, Şair Abdî gibi şairlerin Türk dilini savunmasına ve aynı zamanda Tanzimat ve sonrasındaki dönemlerde de İstanbul Türkçesinin sadeleşmesi gerektiği ve arı bir dilin esas alınması gerektiğine değinilmiştir.

5. MERKEZ VE ÇEVRE ARASINDA MEKTUP

Merkez ve çevre arasındaki ilişkilerin kurulmasındaki araçlardan birinin de mektup olduğu belirtilerek şair ve yazarların İstanbul'la olan alakalarını sürdürmek için devlet nimetlerinden faydalanmak ve makamlardan uzak kalmamak, ahablıklarını korumak için taşradan merkeze mektup yazmalarına hususu anlatılmıştır. Mektupların genelde arzı hâl ve şikâyet-nâme şeklinde yazıldığı ve mektup sahiplerinin içinde bulunulan kötü durumdan kurtulmak istediği anlatılmıştır. Yazarların yanı sıra taht kavgalarını kaybedip taşraya giden bazı şehzadelerin de mektup türünü kullanarak af dilemelerinden bahsedilmiştir.

